

İç Tehdit ve Riskler Işığında
İSLAM
DÜNYASININ
GELECEĞİ

Hazırlayan
Dr. Ahmet Emin Dağ

2016

HARİCİLİĞİN MODERN BİR GÖRÜNTÜSÜ OLARAK TEKFİRCİLİK

Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara*

Giriş

Tekfir; söz, fiil ve inancından dolayı bir kimseyi veya topluluğu küfre nispet etmek anlamına gelen dinî bir terimdir. Eğer tekfir Kur'an, sünnet ve icma-ı ümmetin gerektirdiği usulde, kurallarına göre ve lüzumlu hallerde yapılmıyor; gelişigüzel, görece, keyfi yahut asılsız ve temelsiz olarak tatbik ediliyor veya bir silah olarak kullanılıyorsa bu çeşit tekfir itham ve iddiaları "tekfircilik" diye adlandırılmaktadır.

* İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

İslam fıkhi ve düşüncesinde tekfir ameliyesi ciddi bir iş kabul edilmiştir. Zira sonuçları ciddidir. Müslüman iken tekfir edilen kişi irtidad etmiş yani mürted olmuş kabul edilir. Mürted, eğer tövbe edip dinine geri dönmez ise, artık Müslümanların yararlandığı haklardan mahrum hale gelir. Durumuna göre ölüm cezasını da içeren bir yargılama ve cezalandırma süreciyle karşı karşıya kalır. Karısı veya kocasından boş olur. Şahitliği kabul edilmez. Kestiği yenmez. Miras haklarından mahrum kalabilir. İrtidaddan önceki ibadet ve salih amellerinin sevapları iptal olmuş olur. Cenazesi kılınmaz ve Müslüman kabristanına defnedilmez. Ahirette ise ebediyen cehennemde kalacağına hükümlenir.¹ Tekfirin bu derece ciddi oluşu nedeniyle ki, selevi ve halefiyle İslam uleması, tekfirdeki ölçüyü bütün hatlarıyla ortaya koyan esasları tespit etmiş ve tekfircilikten Müslümanları sakındırmıştır.

Tekfirciliğin İslam Tarihindeki İlk Görüntüsü: Haricilik

Müslümanlar nazarında tekfirciliğin olumsuz, problemlili imajı daha çok tarihteki Haricilik tecrübesinden kaynaklanmaktadır. Sıffin Savaşı (657) sonrasında ortaya çıkan Hariciler, başta 4. Halife Hz. Ali olmak üzere birçok âlim ve yöneticiyi tekfir etmişler, sonra da Hz. Ali'yi öldürmüşler ve birkaç asır sürececek fitne ve anarşinin müsebbibi olmuşlardır. Hariciler, savaşı sona erdirmek için görüşme yapmakla görevlendirilen tahkim heyetini şirk ve küfür olarak nitelemişlerdi. Bunun nedeni, tahkimin *lâ hukme illâ lillâh* (Allah'tan başka hüküm koyucu yoktur) İslami prensibine aykırı oluşuydu. Hz. Ali bunu "kendisiyle batıl kastedilen hak söz" olarak değerlendirmiştir.

Daha çok *bâdiye* denilen, kırsalın ve çöl bölgelerinin halklarından yani bedevilerden oluşan bu ilk Harici topluluğu, Mekke ve Medine'deki sahabe ve tabiin nesillerinin almış olduğu İslami eğitimden mahrum kalmış kesimlerden oluşmaktaydı. Dine bütüncül bakamamaları ve temel kaynakları parçacı okumaları, bu türden yanlış sonuçlara varmalarının başta gelen sebebiydi. Kur'an'ı çok okuyan bir topluluk olmaları neticeyi değiştirmemişti. Hayli dindar bir görüntü vermeleri, çok namaz kılıp çok oruç tutmaları da tarih nazarında işledikleri cürümleri haklı çıkarmadı. Tekfirin bir neticesi olarak meşru hükümetlere ve Müslüman topluluklara verdikleri sıkıntılar, geride bıraktıkları ölümler ve yaralıları, Hariciliği kötü fakat ibret alınması gereken bir tecrübe olarak tarih sayfalarına yazdırdı.

Hariciler, amel dediğimiz davranışları da imanın bir parçası kabul ediyorlardı. Dolayısıyla sırf işlenmiş olan bir günah sebebiyle imanın ortadan kalktığını, küfre düşüldüğünü ileri sürüyorlardı. Bu hükümlerinin farz olan *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* (iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma) olduğunu söylüyorlardı. Emr-i bi'l-ma'rûf'un "el ile" yani fiili olarak yapılmasını önceliyorlar, verdikleri tekfir hükümleriyle Müslümanlara şiddet uyguluyorlar, mallarını ve canlarını helal sayıyorlar ve bunun cihad olduğunu iddia ediyorlardı. Taassup ehli oldukları için ikna edilmeleri de son derece zordu. Haricilerin demagoji ustası oldukları da kaydedilmektedir. Özellikle fikirlerini savunmak ve hasımlarını susturmak için ayet ve hadislerden kendi görüşlerine uygun olanları bir araya getirip sanki dinin tek doğru hükmü bunlarmış gibi delillendirmeler yaparlardı. İslam'ın ruhunu ve dinin maksatlarını

henüz kavramamış, itikat ve şeriatın inceliklerinden habersiz olan muhataplarının gözlerini bu yolla boyarlar ve onlar arasından yeni taraftarlar kazanırlardı.

Haricilerin diğer bir özelliği, sürekli Müslümanları hedef almalarıydı. İslam'ın ilk yüzyıllarına baktığımızda Harici toplulukların devamlı Müslümanlarla uğraştıklarını, gayrimüslimlere karşı savaşmadıklarını, fetih hareketlerine genellikle katılmadıklarını görmekteyiz. Hariciler öncelikle içteki sorunların çözülmesi gerektiği kanaatindeydiler. İç bozuk olunca dışla meşgul olmanın bir fayda getirmeyeceği görüşünde idiler. Tekfir, bu gayretin en etkili silahıydı. Müslüman toplumları kendilerine bağlamak için “bizler ve ötekiler” ayrımını bir araç olarak kullanıyorlardı. Hâkim oldukları yerleri darüislam ilan ederler, diğer Müslümanları “Allah'ın hükümlerinin uygulandığı” bu diyara hicret etmeye zorlardı. Diğer diyarlar ise darülharp kabul edilirdi. Dolayısıyla buraların ahalisi Harici terörün doğrudan hedefi haline gelirdi.²

Haricilik bir mezhep olarak günümüze intikal etmedi. Bunun başta gelen nedeni, kendi içlerinde sürekli bölünmeleri idi. Ameli imanın bir parçası saymalarından dolayı her günahı, hatta hata sayılacak küçüklükte olan kabahatleri dahi birbirlerini tekfir etmenin malzemesi haline getirmişlerdi. Ezârika grubunun yaptığı gibi,³ onlara katılmayan ve onlar gibi diğer Müslümanlarla savaşmayan farklı Harici grupları da tekfir eder hale gelmişlerdi. Sürekli isyan halinde ve çatışma içinde olmaları sürdürülebilir bir durum değildi. Eski suçluların, macera arayanların, ganimet peşindekilerin, toplum dışı kişiliklerin kolayca kendilerine yer bulacakları bir sosyal ortamı sağlamaları, şüphesiz ki kendileri

açısından istikrarı yok eden bir özellikti. Bu sebeplerle Harici hareket günümüze kadar gelemedi.⁴ Fakat Hariciliğin karakteri ve birçok özelliği bugün değişik grup ve akımlarda kendisini apaçık göstermektedir. Genellikle Sünnilik bünyesinden çıkan bu yapılar, gayrisünni bir mezhep olduğu için Haricilik ile birlikte anılmayı büyük hakaret kabul etseler de fikir, söz ve eylemde onlara çok benzer durumdadırlar.

Selefilğin Tekfirciliğe Müptela Olmasının Sebepleri

Sünni bünyedeki iki ana koldan biri olan ehl-i hadis çizgisindeki âlimler, imanı tarif ederken onun tasdik, ikrar ve amel-den teşekkül ettiğini söylemişlerdir. Buna göre farz amelin terk edilmesi ve büyük günah işlenmesi, imanın yalanlanması anlamına gelmekte; farz amelin yerine getirilmesi ve günahlardan uzak durulması ise imanın doğrulanmasını ifade etmektedir.⁵ Mesela namaz kılmamak insanı iman ve İslam'dan çıkartan bir amel kabul edilmiştir.⁶ Tahmin edileceği gibi, Haricilik ile benzeşen bu iman anlayışı, ehl-i hadisi veya sonraki meşhur isimle selefiyyeyi ister istemez tekfirciliğe açık hale getirmiştir.

Tekfirciliğin önüne geçmek için hadis ekolünün âlimleri bir takım ara kavramları kullanmak zorunda kalmışlardır. İbn Teymiyye'nin (ö. 1328) ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 1350) eserlerinde karşımıza çıkan *küfr dîn küfr* (küçük küfür/küfrün berisindeki küfür) yahut *küfrun lâ yenkul 'anil mille* (dinden etmeyen küfür) kavramları, amelsiz ve günahkâr müminlerin küfre girdiklerini ama bu küfrün onları mürted yapmadığını açıklamak için kullanılmıştır.⁷ Böyle bir kişinin "imandan çıkacağı

fakat İslam'dan çıkmayacağı" şeklindeki selefi izah tarzı da aynı gayeye matuftur. Selefi ekol bunu yaparak tekfirin ciddi sonuçlarını uygulamaktan kaçınmakta, Haricilik ile aynı kulvara girmekten kendisini korumaya çalışmaktadır.

Fakat ehl-i hadis-selefiye tarihine baktığımızda, her şey ma-kul ve pürüzsüz devam etmiş midir? Bu soruya müspet cevap vermek mümkün değildir. Bu ekolden âlimler arasında, bilhassa imanı yok eden amellerin neler olduğu hususunda ciddi ihtilaf-lar vuku bulmuştur. Hangi günahların imandan, hangi günah-ların hem imandan hem İslam'dan çıkardığı konusunda da gö-rüş birliği mevcut değildir. Dolayısıyla çoğu kere Müslümanlar çeşitli sebeplerle selefi tekfirciliğin hedefi olmuşlar, bu yüzden büyük sıkıntılara maruz kalmışlardır. Bunun en bariz şekilde tezahürü, 18. yüzyıldan itibaren ehl-i hadis-selefiye hattında-ki Vehhabilik adı altında yaşanan fikrî ve amelî kırılmayla ger-çekleşmiştir. Arabistan'ın Necd bölgesinden Muhammed İbn Abdülvehhab (ö. 1792) ile başlayan Vehhabilik akımı, tekfir un-surunun aşırı kullanımı ve bu yolla dışladığı kesimlere uygula-dığı şiddet nedeniyle çoğu zaman Haricilik ile özdeşleştirilmiştir.

Tıpkı Hariciler gibi Vehhabiler de tedhişçiliği cihad adı al-tında meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Vehhabiliğin arkasında-ki Suudi siyasal destek, söz konusu dramatik durumu daha da kötü hale getirmiştir. Bu özellikleriyle Vehhabilik, Emîr San'ânî (ö. 1768), Muhammed Şevkânî (ö. 1834) gibi selefiye âlimleri tarafından bile tenkit edilmiştir. İbn Abdülvehhab'ın öz kar-deşi Süleyman İbn Abdülvehhab da *es-Sevâiku'l-ilâhiyye fi'r-red 'ale'l-Vehhâbiyye* adlı eseriyle tepkisini ortaya koymuştur.

Diğer taraftan İbn Abdülvehhab'ın kendisinden sonraki takipçileri, hocalarının görüşlerini açıklayan çok sayıda eser kaleme alarak Vehhabilik aşırılığının selefiyye içinde kalıcı ve gitgide baskın hale gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu müelliflerden Hamed b. Atık (ö. 1883), Süleyman b. Sehmân (ö. 1930), Abdurrahman b. Hasan (ö. 1869), Abdüllatif b. Abdurrahman (ö. 1876) ve Muhammed b. Abdüllatif (ö. 1948) günümüzdeki selefiyye kaynaklı tekfircilikte en fazla referans verilen isimlerdir. Ebu Muhammed el-Makdisî gibi günümüzün çok okunan "cihadi" yazarlarının başvuru kaynakları arasında bu müellifler baş sıralarda yer almaktadır.

Selefiyye ekolünü bir bütün olarak tekfirci olmakla suçlamak haksızlık olur. Bugün gelinen noktada, bu ekolün tarihteki tecrübelerini tekrarlar tarzda farklı selefi anlayış ve yapının tezahür ettiği bilinmektedir; yani tek bir selefilik ile değil "selefiyeler" gerçeğiyle karşı karşıyayız.⁸ Üstelik bu farklı hareketlerden her biri, diğerini sahih selefi menhaceden sapmakla, dolayısıyla ehl-i sünnet yolundan ayrılmakla suçlamaktadır. Tekfir konusunda hassas ve dikkatli selefi yapılar mevcut olmakla birlikte, tekfircilikte haddi fazlasıyla aşan oluşumlar da bulunmaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde konu etraflıca incelenecektir.

Selefi Tekfirciliğin Günümüzdeki Niteliği ve Tutarsızlığı

a. Umumi tekfir

Günümüzde yöneticilerin tekfiri konusunda aşırıya giden tekfirci grupların argümanları, geçmişte Vehhabilerin Osmanlı

Devleti ve sultanlarını tekfir etmelerine çok benzemektedir. Aynı argümanlar günümüzde selefilğin en büyük hamisi sayılan Suud Devleti'ne karşı dahi kullanılmakta, Suud kralları bazı gruplarca kâfir sayılmaktadır. "Umumi tekfir" denilen ve bir devletin, bir ülkenin veya belli bir halkın topluca tekfir edilmesi işlemini sistematik olarak ilk yapan kişi Muhammed İbn Abdülvehhab olmuştur. O, kendisine muhalif bir selefi âlim olan Süleyman b. Süheym'i tekfir etmekle kalmamış, onun ve babasının mukim olduğu Harc bölgesini de tümüyle kâfir saymıştır. Emrindeki *mutavvia* denilen Vehhabi inzibat görevlilerini, tekfir ettiği muhalif âlimlerin üzerine göndermiş, bu yolla onları etkisizleştirmek istemiştir.⁹ Vehhabi âlim Hamed b. Atîk'in o sırada Osmanlı'nın elindeki Mekke-i Mükerrerme'yi bir şirk beldesi olarak tanımlaması da aynı konuya dair diğer bir ilginç örnek olabilir.¹⁰ Görüldüğü gibi umumi tekfir; çatışma, rekabet ve muhalefet halindeki kişi ve grupların muhataplarını zor durumda bırakmak, onları sindirmek için kullandıkları bir araç olarak işlev görmektedir. Günümüz tekfirciliğinde belirgin olan motivasyonun daha çok bu olduğu, dikkatli bir inceleme neticesinde rahatlıkla anlaşılabilir.

20. yüzyıl İslamcılarının bazı kavramlaştırmalarının da benzer sorunları doğurduğunu bu bağlamda hatırlamak gerekir. Seyyid Kutub'un (ö. 1966) "cahilî toplum" kavramı bunlardan bir tanesidir. "Allah'ın egemenliğini tanımayan ve O'nun şeriatının uygulanmadığı hiç bir yerde İslam yoktur." diyen Kutub'un bu ve benzeri ifadeleri,¹¹ bu aziz şehidin maksadının çok ötesinde umumi tekfirin malzemesi yapılmıştır. Mevdudî'nin (ö. 1979) *Kur'an'a Göre Dört Terim* adlı ünlü eserindeki *ilah, rab,*

ibadet ve din kavramları üzerindeki açıklamaları da benzer bir etki bırakmıştır. Kelime-i şهادeti sürekli okuyup tekrarladığı halde bu kavramların Kur'an'daki hakiki anlamlarını idrak etmediği için hayatında "Allah'tan başka rabler edinen" Müslümanlardan bahseden Mevdudî,¹² çok da farkında olmadan bazı tekfirci gruplara kullanışlı argümanlar sağlamış olmaktadır. Tekfirciliği yükselten bu yanlış anlaşılmalara meydan vermemek için İhvan-ı Müslimin'in Hasan el-Benna'dan (ö. 1949) sonraki ikinci lideri Hasan el-Hudaybî (ö. 1973), *Dâvetçiyiz, Yargılayıcı Değil* başlıklı eseri kaleme almak zorunda kalmıştır.¹³ Bu önemli kitap, insanların imanını sorgulayan ve onları mümin, münafık, kâfir kategorilerinde muhatap alan tekfir eğilimlerini delilleriyle tenkit etmekte ve bu yaklaşımların Hz. Peygamber, onun sahabileri ve Benna'dan itibaren İhvan'ın uygulamış olduğu davet usulüne aykırı olduğunu ispatlamaktadır.

b. "el-velâ ve'l-berâ" ve bunun neticesi olarak silsile tekfiri

Mümine dostluk, kâfire düşmanlık göstermenin kavramlaşmış ifadesi olan *el-velâ ve'l-berâ*, ilgili selefi literatürde kelime-i tevhidin bir gereği olarak sunulmaktadır. *Lâ ilâhe* lafzı *berâ*'nın, yani ilişkiyi kesme ve uzaklaşmanın, *illallâh* lafzı ise *velâ*'nın en özlü ifadesidir. Bu retorik Allah'ın kullarına dönük olarak da sürdürülmeli, dost ve düşmanın belli edilmesi, gerek mümin-kâfir ayrımında gerekse ehl-i sünnet-ehl-i bidat ayrımında gerçekleşmelidir.¹⁴ Ehl-i hadis kaynaklarında sıkça rastladığımız bidat ehliyle arkadaşlık yapmama, onlardan ders okumama, onlarla oturup kalkmama, arkalarında namaza durmama, hatta münakaşa dahi yapmama şeklinde gelişen tavırlar *el-velâ ve'l-berâ*'nın pratik sonuçlarıdır.

Kavramın konumuzla alakalı kısmı, silsile tekfiri veya zincirleme tekfir denilen ve tekfirci düşüncenin çok bariz bir görüntüsünü teşkil eden tavrın el-velâ ve'l-berâ ile temellendirilmesidir. Silsile tekfiri genellikle “kim kâfiri tekfir etmezse yahut onun küfründen şüphe ederse o da kâfirdir” şeklindeki hüküm cümlesiyle ifade edilir.¹⁵ Bu tekfir çeşidi kuşkusuz “Allah’ın kâfir saydığıının tekfiri” yahut “dinden çıktığı şüphe götürmeyenlerin tekfiri”nden farklı bir duruma işaret etmektedir. Umumi bir tekfir ile kâfir sayılan kişi, kurum veya toplumları kâfir saymayan diğerleri, başka bir deyişle umumi yahut hususi bir tekfir girişimini hatalı veya aşırı bulduğu için onaylamayan kişiler bu yolla kâfir sayılmakta, tekfir edilen çerçeve zincirleme olarak genişletilmiş olmaktadır.

Örneğin bir rejim, devlet veya kurum tekfir edildikten sonra bu yapılara bağlı çalışan memurların tekfiri, tekfir edilen yönetime karşı sessiz kalıp ayaklanmayan yahut bir mücadele yürüttüğü iddiasındaki tekfirci gruba katılmayan sıradan halkın tekfiri, bu türden bir genişletme ameliyesidir. Tekfir edilen kimselerin malları ve canlarının helal sayılıp sayılmayacağı konusu, zincirleme tekfiri benimseyen gruplar arasındaki anlaşmazlıklardan bir tanesidir ve bu ihtilaf dahi tek başına konunun ciddiyetini gösterecek niteliktedir.

c. İrcâ yaftası ve ehl-i sünneti sadece kendilerine tahsis etmeleri

“Son kararı Allah’a bırakma” anlamında *ircâ*, İslam’ın ilk asrında Harici tekfirciliğe karşı bir tepki olarak ortaya atılan bir kavramdı.¹⁶ İç savaşılarâ dâhil olan, bu ve başka sebeplerle büyük-küçük

günahları işlemek durumunda kalan Müslümanların tekfir edilmemesi, haklarındaki son kararın ahirete ertelenip Allah'a bırakılması ve bu nedenle Müslüman muamelesi görmeye devam edilmeleri gerektiğini söyleyen kesimler Mürcie ("erteleyenler") olarak isimlendirilmişlerdi. Yine Mürcie, imanı üçlü tarif etmeyen, ameli imanın bir parçası görmeyen kesimlere de isim olmuştu. Bu nedenle İmam-ı Â'zam Ebu Hanife (ö. 767) ile bazı hoca ve talebelerinin Mürcie'den oldukları ifade edilmişti.

Mürcieler arasında dar bir çerçevede de olsa bazı kesimler ircâ kavramını istismar ettiler ve amelsizliği teşvik eder tarzda, tek başına imanın ebedi kurtuluşa ermek için yeterli olduğunu söylemeye başladılar. Şüphesiz ki bu tavır Hanefiler tarafından reddedildi. Ancak ircâ, bu kötü niyetli ve istismarcı kesim yüzünden ehl-i sünnete aykırı bir görüş olarak kelim kaynaklarımızda yerini aldı. Fakat aynı kaynaklar, imanı ikili tarif eden Hanefilere "Ehl-i sünnet Mürciesi", "Fukaha Mürciesi" adları vererek onları diğerlerinden ayırdılar, bunları onlarla bir tutmadılar.

Oysa günümüz selefiyyesi bu basit ayrımı görmezden gelerek ameli, imanın bir parçası saymayan ve bu yüzden tekfirci eğilimlere mesafeli duran başta Hanefiler, Maturidiler ve Eş'ariler olmak üzere geniş Müslüman kesimlere -hiçbir kayıt düşmeden- Mürcie yaftası vurmakta, böylece onları Sünniliğin dışına itmeyi, toptan değersizleştirmeyi amaçlamaktadır.¹⁷ Yani onların zihninde, kendileri gibi tekfir etmeyen herkes "çağdaş" Mürcie'dendir. Dolayısıyla bidat ehli olduklarından kınanmayı hak etmektedirler. Hatta bazılarınca silsile tekfiri ile kâfir kabul edilmektedirler. Çağdaş selefiliğin sözlü ve yazılı kaynaklarında

söz konusu aşırılığın birçok misali bulunmaktadır. Bu yanıltma yöntemi üzerinden selefiler, ehl-i sünnet kavramını da tekellerine almış olmaktadır. Bunun anlamı, 73 fırka hadisinde¹⁸ haber verilen “kurtuluşa eren grubun” (*fırka-i nâciye*) sadece kendileri olduğu, diğerlerinin ise doğru yoldan saptığı üzerinde oluşturdukları haksız ve yanıltıcı hükümdür.

d. Şaz görüşü icma gibi göstererek yanıltma

Haricilikten başlamak üzere bugüne kadar tekfirici eğilimlerle mensubiyet bağı kuran toplulukların zihin kodlarına bakıldığında, genellikle taklitçi (skolastik) bir zihniyete sahip olduklarını, tecrübi ve akılcı yaklaşımlara tepki duyan bir tutum sergilediklerini ve kendilerini bu şekilde ifade ettiklerini görmekteyiz. Dinî konulardaki bilgilenme süreçleri doğal olarak bu zihniyetin etkisi altında gelişmektedir. “Araştırma ve sorgulama”nın eşlik etmediği bir “dinleme ve itaat etme” usulünün sürdürüldüğü ve İslami olan metodun bu olduğu şeklinde kesin bir inancın benimsendiği görülmektedir. Böyle bir mensubiyet sosyoloji ve psikolojisi, tabii ki bu toplulukları yanıltma ve yanıltılmaya rahatlıkla açık hale getirmektedir.

Örneğin selefilerin mezheplerden bağımsız ve doğrudan delillere dayanan bir dinî düşünce ve yaşantıyı öngörmesi, bunun pratikte böyle olduğu anlamına gelmemektedir. Aynen mezheplerde olduğu gibi, çoğu kere ulema araya girmekte, bundan sonra ise sıradan mensuplar için “Kur’an, sünnet ve selef-i salihinin ne dediği” değil, bu aracı ulemanın deliller arasında hangisini tercih ettiği yahut bu delillerden kendince ne anladığı esas haline gelmektedir; yani merci ve otorite artık deliller

değil bu ulema olmaktadır. İman ve tevhid tanımlarında veya tekfirin usul ve esaslarında bu durumun sayısız misali bulunmaktadır. Âlim statüsünde görülen kişinin, örneğin “bu hususta âlimler ittifak etmiştir” demesi veya bir tahkikat yapıldığı izlenimi veren, delil ve görüşlerin art arda serdedildiği risalelerin yazılması, video ve bant kayıtlarının yayımlanması başarılı bir illüzyon oluşturmakta, bunların okuyucu ve izleyicilerini, bu konuların derinliklerine vâkıf olmadıklarından dolayı, ciddi şekilde yanıltmaktadır.

İbn Abdülvehhab’ın *Nevâkîdü’l-İslâm* adlı risalesinde zikrettiği on maddenin üzerinde ulemanın icmaının olduğunu söylemesi, konumuza uygun bir örnek olabilir. Bu maddelerden silsile tekfiriyle alakalı üçüncüsünde İbn Abdülvehhab şöyle demektedir: “Kim müşrikleri tekfir etmezse veya onların küfründen kuşku duyarsa yahut onların mezhebini onaylarsa kâfir olur.” Doğrudur, eğer o fiil gerçekten şirk ise, böyle bir tekfir tahakkuk edebilir. Oysa İbn Abdülvehhab’ın şirk dediklerinin bir kısmını Sünni âlimler şirk kabul etmemiş, bu hükmün maksadı aşmış söylemişlerdir. Dolayısıyla şirk olmayan bir şeye şirk demek Vehhabiliğe göre müşrik olmakla sonuçlanmaktadır.

Yine İbn Abdülvehhab’ın tevhidin tasdik, ikrar ve amelinden oluştuğunu, bu üç unsurdan birini ihmal ve ihlal edenin İslam’dan çıkacağını söylemesi ve bunun “tüm ulemanın ittifakı” olduğunu bildirmesi de diğer bir yanıltma örneğidir.¹⁹ Böyle bir icmaın İslam âlimleri arasında mevcut olmadığı herkesin malumudur. Kendi ağabeyi Süleyman b. Abdülvehhab dahi kardeşinin aşırılıklarına karşı çıkmış ve *es-Sevâikü’l-İlâhiyye* adlı reddiye eserini kaleme almak durumunda kalmıştır.

Peki tekfirli olmayan kişi ve kurumların ürettiği karşı literatür nasıl ele alınmaktadır? Tekfirciler ilk aşamada bu kişi ve kurumları, örneğin devlet, üniversite, ilahiyat fakülteleri, resmî dinî kurumlar gibi bağlantılarını gerekçe göstererek suçlayıp değersizleştirmekte²⁰ ikinci aşamada ise yukarıda zikredilen usul ve yöntemleri kullanarak hacimli reddiyeler hazırlamakta, böylece muhataplarına kendilerini haklı gösterecek yanıltıcı bir tabloyu ortaya koymaktadırlar. Muhaliflerini karaladıkları diğer bir konu, onların cihad alanlarından uzak olmalarıdır. Oysa bu tekfirli grupların cihad dedikleri mücadele biçiminin İslamiyet'in cihad fıkhı ve ahlakıyla çoğu kez bağdaşmadığı herkesin bildiği bir husustur. Bu mesele, bu çalışmanın kapsamı dışında ayrıca incelenmesi gereken diğer bir önemli konudur.

e. Tekfirciliğin dereceleri ve göreceliği

Selefi tekfirciliğin diğer bir açmazı, tekfir konusundaki görecelik (*subjektivizm*) ve karmaşadır. Kimlerin tekfir edileceği üzerinde selefi ulema ve gruplar arasında ciddi ihtilaflar bulunmaktadır. Konunun örneklerle verilmesi, bahsettiğimiz tabloyu netleştirecektir.

- 20. yüzyılın en büyük selefi âlimlerinden Nâsırüddin el-Elbânî'nin (ö. 1999) tuttuğu yol ile konuya başlayabiliriz. Bu yola İbn Teymiyye'nin mezhebi de diyebiliriz. Umumi tekfir ve silsile tekfirini kabul etmeyen Elbânî, "hâkimiyet tevhidî" kavramının temeli olan Mâide suresi 44. ayeti tekfire gerekçe görmemektedir. Yani Elbânî'ye göre "Allah'ın hükümleriyle hükmetmeyen" herkes mutlak olarak kâfir değildir.²¹

- Vereceğimiz ikinci örnek, Ebu Muhammed el-Makdisî'nin tuttuğu yoldur. Buna el-Kaide'nin mezhebi de diyebiliriz. Tıpkı Elbânî gibi el-Makdisî de şirk hali görülse bile kelime-i şهادet getirip Müslüman olduğunu söyleyen kimseleri tekfir etmemektedir. Zira şirkine muttali olunan kimsenin işlediği fiilin mahiyeti ve neticesi hususunda bilgisiz olması muhtemeldir; yani cehalet bir özürdür. Dolayısıyla silsile tekfiri uygulanmaz. Silsileyle tekfir hakkında ulemanın geçmişte koydukları kurallar için ciddiyetine işaret içindir. Yoksa bu kurallar birebir tatbik edilemez. Umumi tekfir de sakıncalıdır.²²

Fakat Makdisî, Elbânî'nin aksine hâkimiyet tevhihi konusunda çok hassastır. Demokrasiyi bir din olarak kabul etmesi ve bu idare biçimini "asrın küfrü" olarak nitelemesi nedeniyle demokratik metotları gönüllü olarak benimseyip kullanan kimselerin küfre düştüğünü söylemektedir. Seçimlere katılanları doğrudan tekfir etmemekle beraber, yönetici konumuna yükselip kanun ihdas edenler veya Allah'ın kanunları haricindeki kanunları uygulayanlar el-Makdisî'ye göre tekfiri hak etmektedirler.²³

- Üçüncü örneğimiz, el-Kaide mezhebinin aşırılıkta bir üst halidir. Bu yola DAEŞ'in mezhebi de diyebiliriz. DAESH cemaati kelime-i şهادeti ve namaz kılma-yı Müslüman alameti saymakta, bu alametlerin aksini görmedikçe kişilere Müslüman muamelesi yapmaktadır.

Aksini görür ise tekfir etmektedir. Peki DAES'e göre iman ve tevhid ne ile bozulmaktadır? Demokrasinin kabulü, demokratik yönetimlere memur olmak, parlamento faaliyetlerine katılmak, seçmek ve seçilmek küfrü icap eden amellerdir. Bu işi yapanlar hususi veya umumi tekfir ile kâfir sayılırlar.²⁴ Kâfiri tekfir etmeyenler de silsile tekfiriyle kâfirdirler.

DAES'in halifelik ilan etmesi ve bir devletin olduğu söylemesi, tekfircilikte bu grubun daha aşırıya gitmesine sebep olmuştur. Nisâ suresinin 77 ve 97. ayetleri uyarınca, darüislama hicret edip devletlerinin himayesine girmek ve biat edip İslam devleti emrinde cihada katılmak farz kabul edilmektedir. Bu farzı yerine getirmeyen kişi, grup ve cemaatler asidirler ve bu nedenle kendileriyle savaşılır. Kendi vatanlarının haricindeki ülkeler ise darülküfüdür. Bunların halkı umumen kâfir sayılmasa bile bu ülkelerde hâkimlik, savcılık, polislik, askerlik yapanlar tekfir edilirler. Cehalet (bilgisizlik) bir özür sayılmaz.

- Dördüncü örneğimiz, tekfirden en aşırı gidenlerdir. Bu mezhebi takip eden kişi ve gruplara göre kelime-i şehadet ve namaz, asrısaadette İslam alameti olmasına karşın günümüz Müslümanları için artık bir alamet olmaktan çıkmıştır. Zira Müslümanların yaşadığı beldelede şimdi küfür hâkimdir. Dolayısıyla buraların halkına öncelikle müşrik muamelesi yapılır. İnsanlar hakkındaki asıl hüküm mutlak manada küfördür.

Bu insanlar ilan ve baraat (el-velâ ve'l-berâ) suretiyle İslamlıklarını izhar etmek zorundadırlar. Umumi tekfiri ve silsile tekfirini uygulayan bu görüş sahipleri, 1970'lerde Mısır'da ortaya çıkan Tekfir ve Hicret Cemaati'ne çok benzeyen kanaat ve pratikleri uygulamaktadırlar.²⁵

Söz konusu kesim, el-Kaide'nin hocalarından Makdisî'yi Filistin Hamas teşkilatı ve liderlerini tekfir etmediği, Ebu Katâde'yi²⁶ de Elbânî'ye Mürcie demediği için tekfir etmektedir. el-Kaide lideri Eymen ez-Zevâhiri'yi ise Şia toplumunu umumi tekfir ile tekfir etmediği için tekfir etmektedir. İslam üzere olmadıklarına inandıkları Irak ve Suriye halkından zekât topladığı için DAEŞ ve liderliğini tekfir eden bu Kafkasyalı grup, bir kısmı infaz bir kısmı da tutuklanma suretiyle 2014 yılı sonunda tasfiye edilmiştir. Ebu Ömer el-Kuveytî grubu ile Hâzimiyye denen DAEŞ içindeki odaklar da benzer bir akıbete maruz kalmışlardır.

Görüldüğü gibi tekfircilikte bir son sınır bulunmamaktadır. Konunun enteresan tarafı şudur ki, tüm bu örnek kişi ve grupların risalelerine, bant kayıtlarına ve bu kaynaklardaki istidlallerine bakıldığında hepsinin ayet ve hadislerle kendi görüşlerini destekledikleri görülmektedir. Selef-i salihin denilen ilk nesillerin ve selefiyyenin muteber saydığı ulemanın görüşlerine de çokça referans yapılmaktadır. Örnek verdiğimiz her bir tekfirci kademe, görüşünü paylaşmadığı üstündeki kademeyi Mürcie ve Cehmiyye olmakla, altındaki kademeyi de Hariciliğe

sapmakla suçlamaktadır. Her bir kademe kendisini ehl-i sünnetin yegâne temsilcisi saymaktadır. Kendi görüşlerine uymayan delilleri ya tevil etmekte ya da zayıf deliller olduklarını ileri sürmektedir. Makbul saydıkları âlimlerden kendi görüşlerine aykırı sözler sâdır olduğunda “şeyh burada yanılmıştır” diyerek konuyu geçiştirmek en çok rastlanan tutumdur. Tüm bunları basit bir ictihad farklılığı olarak değerlendirmek mümkün değildir. Zira ortada sonuçları itibarıyla çok ciddi hükümleri barındıran bir yargılama bulunmaktadır. Konu, Müslüman veya kâfir olmak ve bu şekilde muamele görmek meselesidir.

f. Hakiki kâfirleri bırakıp Müslümanlarla savaş

Makdisî'nin bu mesele hakkındaki açıklamaları konuyu izah edici mahiyettedir. Bu müellifin tekfir hakkındaki görüşleri ve tekfiri uyguladığı kesimler yukarıda açıklanmıştı. Ona göre, mürted olduğunu kabul ettiği Müslüman yöneticilerle savaşmak, diğer kâfirlerle savaşmaktan daha önceliklidir. Çünkü riddet küfrü asli küfürden daha ağırdır. Ayrıca “kâfirlerden size yakın olanlarla savaşın” ayeti²⁷ uyarınca yakın kâfirlere karşı cihada başlamak, uzak olan kâfirlere karşı cihada başlamaktan daha önceliklidir. Kişinin tek başına bile olsa onlara karşı ayaklanması caizdir.²⁸ Bu bağlamda Makdisî'nin hâkimiyet tevhidî üzerinden mürted deyip tekfir ettiklerini diğer bir selefi âlim olan Elbânî'nin Müslüman saydığını hatırlarsak, cihad adı verilen bu kanlı mücadelenin, girişilen isyanın ve çıkan anarşinin hangi zayıf temeller üzerinden meşrulaştırıldığı kolaylıkla fark edilebilir. Hariciliğin tarihteki serüveni de bu minvalde gelişmiş, Hz. Ali ile birçok sahabe ve âlim bu kargaşada ne yazık ki hayatlarını yitirmiştir.

Selefiyye Dışındaki İslami Oluşumlarda Tekfircilik

Tekfircilik her ne kadar yukarıda açıklanan sebeplerle genellikle selefilik ile yan yana getirilse de bu akım dışında medrese, hatta tarikat gelenekçiliği içinde de benzer tekfirci eğilimlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Söz konusu temayülün başta gelen nedeni, bu gelenekler bünyesinde kendi zamanlarında kendi şartlarında yazılmış eserlerin günümüzde esas kabul edilmesi ve yazılış gayelerini hiç değerlendirmeye almadan ve müellifin ne demek istediğine yönelik bir muhteva tenkidi yapmadan doğrudan bu kaynaklara bakılarak tekfir hükümleri verilmesidir. İmandan çıkıp küfre girmeye sebep olan söz ve fiillerin sıralandığı *elfâz-ı küfür* risaleleri bu tür eserlerden en çok başvurulanlarıdır. Oysa âlimlerimiz, *elfâz-ı küfrün* küfür ve inkâr sonucunu doğurması için bazı şartların mevcudiyetini gerekli görmüşlerdir.²⁹ Bu şartları hiç dikkate almadan, sadece bu tür eserlerde listelenen söz ve fiiller kendilerinden sâdır oldu diye Müslümanların tekfir edilmesi doğru bir yöntem değildir.

Diğer taraftan bir mezhebin usulü üzerine bina edilmiş fetvalardan oluşan fetva mecmuaları da tekfire kaynak teşkil etmesi yönüyle yanlış sonuçlara kaynaklık edebilmektedir. Mesela hadisçiler ile kelamcılar arasında Abbasiler zamanında vukubulmuş gerginlikleri yansıtan akaid ve fıkıh hükümlerini, yahut Osmanlı-Safevi savaşları sırasında Şiiiler hakkında verilmiş fetvaları o dönemlerin şartlarını göz önüne alarak okumak gerekir. Dönemin siyasal konjonktürü, zaman zaman temel bir Sünni kural olan “ehl-i kible tekfir edilemez” prensibinin kolayca ihlal edilmesine sebep olabilmektedir. Olağanüstü şartlar

normale döndüğünde bu çeşit fetvaların daha bir sağduyuyla verildiğini, tekfir temayülünün gittikçe azaldığını görmekteyiz. Bu türden eski kaynakları doğrudan bugüne taşımak ve onları referans alarak tekfir hükümlerinde bulunmak ne fıkıh ne de kelam usullerimizin kabul ettiği bir yöntemdir.

Doğrudan Kur'an'a başvurmak iddiasıyla sahih sünnete hiç müracaat etmeden ve Kur'an'ın nasıl anlaşıldığını bilmemi-zi sağlayan kadim İslami ilimler müktesebatını da devre dışı bırakarak birtakım hükümlere varılması da yine konumuzla alakalıdır. Aslında tam bir usulsüzlük olan bu tür bir moder-nist yöntemle, sadece ayetlerin literal anlamlarından hareket-le, nüzul sebeplerini ve iniş maksatlarını hiç dikkate almadan yapılan küfür ve şirk ithamları da aynı zararları doğurmaktadır. Öte yandan başta Şia olmak üzere gayrisünni toplumlarda mezhepçi saiklerle ehl-i sünneti hedef alan tekfirci eğilimleri de görmezden gelemeyiz. Tekfirciliğin İslam âlemindeki tek so-rumlusunun Vehhabilik-selefilik olduğu şeklindeki bir kana-ti dünyaya yaymaya çalışan İran bağlantılı kurumlar, “mez-heplerin yakınlaştırılması” (*takrib-i mezâhib*) türünden çeşitli siyasal yumuşak güç aygıtlarını da bu algı operasyonu için is-tihdam etmektedirler.

Oysa tıpkı Sünni dünyada olduğu gibi Şii dünyada da tekfirci olan ve olmayan eğilimler bulunmaktadır. Bunların tarihî temelleri de mevcuttur. Şia'yı diğer mezheplerden ayıran imamet inancını inkâr etmenin küfre mucip olup olmadığı şeklindeki kritik soruya İbn Bâbeveyh (ö. 991), Şeyh Müfid (ö. 1022), Şerif Murtezâ (ö. 1044) gibi erken dönemlerin meşhur Şii uleması “küfrü gerektirir” cevabını verirken; Nasırüddin et-Tûsî (ö. 1274)

“kible ehli tekfir olunmaz” kaidesini esas almış, Müslüman’ın tekfirinin tehlikeli olduğunu öne sürerek tekfir üslubuna karşı çıkmıştır.³⁰ Bu iki eğilimin günümüz Şii ulemasında şüphesiz ki karşılıkları bulunmaktadır.

Tekfir Konusunda İslam’ın Doğru Metodu

Tekfir konusunda İslam’ın doğru metodu apaçık şekilde Kur’an ayetlerinde ve Hz. Resulullah’ın sünnetinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bunun Sünni bir metot olduğunun ayrıca altını çizebiliriz. Müslümanların kahir ekseriyetinin bu metodu doğru bulduğu ve bu mezhep üzere olduğu da zaten bilinmektedir.

a. Hz. Resulullah’ın metodu

“Müminler ancak kardeşirler” ayeti³¹ kuşkusuz temel bir İslami ilkeyi ortaya koymaktadır. Buhârî ve Müslim’in birlikte rivayetiyle sıhhat derecesi yüksek olan bir hadiste peygamberimiz, “Bir kimse din kardeşini tekfir ederse yahut kardeşine ey kâfir diye hitap ederse bu tekfir sözü mutlaka ikisinden birine döner” buyurmaktadır.³² Bu sözdeki sakındırma gerçekten büyüktür. Hz. Peygamber’in hayatında ümmetine karşı dışlaşmanın değil, kapsayıcı olmanın ve kucaklamanın örneklerini buluyoruz. Sahabeden Üsâme b. Zeyd’in bir gazve sırasında düşmanını kelime-i şahadet getirdiği halde öldürmesi Hz. Peygamber’in büyük tepkisine neden olmuş, Üsâme’nin öne sürdüğü “ölüm korkusundan Müslüman oldu” mazeretini kabul etmeyen Peygamberimiz, “Onun bu ikrarındaki samimiyetini anlamak için kalbini mi yarıp baktın” demiş ve bu suçun ahiretteki hesabının çok büyük olacağını ona hatırlatmıştı. Üsâme’nin üzüntüsü ve pişmanlığı o kadar büyüktü ki, keşke

o güne kadar Müslüman olmasaydım da bu cinayeti işlemekten korunsaydım diye iç geçirmekten kendisini alamamıştı.³³

Bu hadis, kaynaklarımızda genellikle Nisâ suresi 94. ayetin tefsiri bağlamında zikredilmektedir. Ayette şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, ‘sen mümin değilsin’ demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (Müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”

Söz konusu ayet konumuzla alakalı çok önemli açılımlar yapmaktadır. Öncelikle Müslümanlığın zahiri bir alamenti olan Allah’ın selamını veren kişinin bir mümin olduğunu, ona “sen mümin değil kâfirsin” demenin kimsenin hakkı olmadığını bildirmektedir. İkinci olarak tekfirin yani birisini dinden çıkartmanın sıradan bir şey olmadığına işaret etmektedir. İki defa geçen “araştırın” emr-i ilahîsi, basit istidlallerle ve bugün yapıldığı gibi umumi bir şekilde tekfir mekanizmasını işletmenin mümkün olmadığını, sağlam bir tahkikatın lazım geldiğini ve bu araştırmanın o kişiye mahsus yapılacağını belirtmektedir. Üçüncü olarak ayet, tekfirin arkasındaki günümüzde de çoğu kez karşımıza çıkan temel bir saiki gündeme getirmektedir ki bu da geçici dünyevi menfaatlerdir. Bugün bu, daha çok siyasal hesaplar ve husumetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayet dördüncü bir husus olarak Kur'an'ın muhatabı o günkü Müslümanlara, “siz de önceden Müslüman değildiniz” hatırlatmasını yapmaktadır. Bu hatırlatma, bir “insafli olun” uyarısıdır. Muhatabınız hakikaten İslam'la ilgisini kesmiş dahi olabilir, ama tövbe kapısı açıktır, hatadan dönmek mümkündür ve kolaydır. Allah'ın lütfu geniştir, dilediğine hidayet verir. O halde tekfirden aceleci ve ısrarlı olmanın makul bir tarafı yoktur. Ayet, “Allah'ın her yapılandan haberdar olduğunu” söyleyerek nihayete ermektedir. Yani Rabbimiz “ey tekfirciler, siz niyet okuyarak insanları tekfir ediyorsunuz, ama ben de sizin niyetinizi okuyorum, içinizdekini biliyorum, asıl maksadınızdan haberdarım” mesajını vermektedir.

Hız. Resulullah'ın hem kendisinin hem de Müslümanların güvenliğini açıkça tehdit eden, onların izzetini küçük düşürücü pek çok faaliyetin arkasında olan münafıklar hakkında Medine'de toleranslı davranması, onların imani durumunu çok iyi bildiği halde harekete geçmemesi, hatta bazılarının cenaze namazını dahi kılması bu yüzdendir. Zira tekfirin zararı, onların verdiği mevcut zarardan daha fazla olacaktır. Kelime-i şehadet getirip “ben Müslüman'ım” dediği halde; “tembel tembel” de olsa namaz kıldığı,³⁴ gönülsüzce zekâtını verdiği, mecburen cihad ordusuna katıldığı halde bu insanların cezalandırılması, sürülmesi, öldürülmesi, İslam toplumuna fitne tohumları ekecek, tüm samimi Müslümanlar bundan tedirgin olacaktır. Müslümanlar, “beyan ve ilan etmekten başka iman ve İslam üzere olduğumu daha başka nasıl ispat edebilirim” endişesi içine girecektir. Bu ciddi bir kişisel ve toplumsal travmadır. Nifak ve riyanın da önünü açacak tehlikeli bir gelişmedir.

Sahabeden Hâtıb b. Ebî Beltaa'nın gizlice yürütülen Mekke'nin fethi hazırlığını müşriklere haber vermesi, bu ihbarın daha sonra ortaya çıkması, bunu açık bir ihanet olarak gören Hz. Ömer'in onu öldürmek istemesi, fakat Hz. Peygamber'in buna müsaade etmemesi konumuz açısından uygun bir örnek olabilir.³⁵ Hâtıb bu işi Mekke'deki akrabalarını korumak için yaptığını itiraf etmişti. Resulullah bu niyete bakmış, işlenen fiilin kendisine odaklanmamıştır. Bu nebevî tavır, tekfirden niyeti değil de fiili esas alan aşırı yaklaşımın yanlışlığını ortaya koymaktadır. Hz. Ebubekir'in zekât vermeyenlerle savaşı, onların bu fiilleriyle küfre girmelerinden dolayı değil, devlete karşı ayaklanıp asi duruma düşmelerinden dolayıydı. Hz. Ali ise, iç savaşlar sırasında rakiplerini tekfir eden taraftarlarını ikaz babında onların kâfir değil kendilerine karşı haksızca isyan eden "kardeşleri" olduğunu söylemiştir.³⁶

b. Tekfirin fıkhı

Müslüman olmadığını ilan eden, hiçbir şek, şüphe, ikrah ve tevil olmadan haramı helal, helali haram sayan, dinin temel usul ve itikatlarını inkâr eden, söz ve fiiliyle bu tür küfürleri işleyen kimseler tabii ki kâfir sayılırlar. Burada ölçü, *zârûrât-ı dîniyye* (dinin zaruretleri) denen şeylerdir. Yani Kur'an açık bir beyanla ve tevili mümkün olmayacak bir şekilde bir itikadın, bir ibadetin, bir helal veya haramın vb. mevcudiyetini bildiriyorsa ve ilk dönemden bugüne İslam uleması bu konuları ittifakla itikat esaslarından sayıyorsa, ister inanca ister davranışa ilişkin olsun, dinin bu zaruretlerini inkâr eden kişi dinden çıkar, kâfir muamelesi görür. Zira bu tavır imanın aslı olan tasdik ortadan kaldırmaktadır.³⁷

Açık bir şekilde küfre düşen kişiler delilleriyle tekfir edilmeyecek olursa düşünce, söz ve hareketleriyle Müslümanlar arasında fitne, kargaşa ve anarşinin çıkmasına sebep olabilirler; batıl itikatlarını yaymak suretiyle sahih İslam inancını bulandıracak faaliyetler içine girebilirler.³⁸ Kur'an "fitnenin adam öldürmekten daha beter bir cürüm olduğunu" bildirmektedir.³⁹ Böylesine bir fitnenin önüne geçmenin ilk adımı, bu kişilerin dinden çıktıklarını, zira söz veya fillerinin açık bir şekilde küfür olduğunu ilan etmektir ki, böylece hem insanlar hem de yetkili kurumlar gerekli tedbirleri alabilsinler.

Öte yandan gelişigüzel, görece, keyfi, asılsız ve temelsiz tekfir diye tanımladığımız tekfircilik de benzer fitnelere sebep olmaktadır. Bu nedenle İslam âlimleri tekfir etmeyi ciddi bir iş görmüşler ve bunu sıkı kurallara bağlamışlardır. Öncelikle tekfire karar verecek kişinin iman, itikat ve küfür konularında üst düzeyde ilim sahibi olması gerekecektir.⁴⁰ Bu ilmin önemli bir parçası *mevâni'ü't-tekfîr* denilen tekfire mani olan hallerin detaylarıyla bilinmesidir.

Malum olduğu üzere şeriat, zahire göre hükmeder. Söz ve fiillerin arkasındaki niyet veya saklı manalar göz önüne alınarak zan ile tekfir yapılmaz. Zahire göre tekfir hükmü vermenin de şartları vardır. Mesela bir fiilin küfür olması, o fiilin sahibini zorunlu olarak kâfir yapmaz. O kişinin işlediği fiilin veya söylediği sözün mahiyeti ve sonucu hakkında malumat sahibi olup olmadığına bakılır. Yine bu fiil veya sözde ikrah durumunun, yani bunu zorlama suretiyle yapıp yapmadığının tahkik edilmesi gerekir. Kişinin kâfir olması ve bu yüzden tekfir edilmesi için o küfür sözünü veya fiilini gönülden isteyerek ve

neticesini bilerek benimsemesi gerekir (*küfr-ü iltizâmî*). Zira iman bir tasdik, küfür de bir tekziptir. Tekzip ise tıpkı tasdik gibi bilinçli bir tercihtir.

Tekfirin asli ve sağlam bir delile dayanıp dayanmadığı, yani söz ve fiilin üzerine hüccet ikame edilip edilmediği mutlaka araştırılır. Bir söz veya fiilin ne manaya geldiğini “yorumlayarak” o söz veya fiilin sahibini küfre nispet etme (*küfr-ü lüzûmî*), günümüz tekfirciliğinde en çok karşılaşılan yanıştır. Yahut o kişinin söz ve fiillerinin kâfirlerde de bulunması o kişinin tekfirini tek başına icap ettirmez. Söz veya fiilin tevile müsait olup olmadığı yine burada önem arz eder. Tevile gelebilecek bir söz ve fiil ise, tekfirden sakınılır. Mesela yukarıda zikredilen “bir kimse din kardeşini tekfir ederse yahut kardeşine ‘ey kâfir’ diye hitap ederse bu tekfir sözü mutlaka ikisinden birine döner” hadisi, âlimlerimiz tarafından tevil edilmiştir. Yani bu hadis-i şerif, yanlış ve haksız tekfirden bulunan kişinin kâfir olduğunu zahir bildirir de bunun böyle olmadığı, hadisin tekfirden sakınmak ve sakındırmak için vârid olduğu belirtilmiştir.⁴¹

Görüldüğü gibi tekfir başlı başına bir ilimdir. Bu ilmi kuşanmadan yersiz, gelişigüzel yapılan tekfirin neticeleri ise ciddidir. Bu yüzden âlimlerimiz tekfiri, genellikle kişi üzerinde değil de ilke temelinde yapmayı tercih etmişlerdir; yani herhangi bir söz veya fiilin küfür olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. Böyle yapılırca, kişiyi küfür, şirk ve irtidada götürebilecek sakınılması gereken hususlar ayan beyan ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan ise özel kişiler doğrudan hedef alınmadığı için şüphe ve fitneye sebebiyet verilmemiş olacaktır. Nasılsa Allah ahirette hükmünü verecektir. Bu metot, Kur’an ve sünnetin nifak alametlerini

ve münafıklık tiplmelerini açık şekilde ortaya koymasına benzer. Fakat aynı kaynaklarda, şu veya bu kişinin münafık olduğuna, yani içiyle kâfir ama dışlarıyla Müslüman olduğuna dair bir beyanda bulunulmamaktadır.

Bir kâfiri Müslüman kabul etmedeki yanılğı, bir Müslüman'ı kâfir kabul etmedeki yanılığdan daha hafiftir.⁴² İmam Gazzâlî'nin (ö. 1111) deyişiyile, bir Müslüman'ın kanını dökmektense bin kâfiri cezasız bırakmak evladır.⁴³ Sonra da Gazzâlî özellikle şu hadis-i şerifi nakletmektedir: "Ben insanlarla, onlar lâ ilâhe illalâh deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dediler mi, onların kanları ve malları haram olur."⁴⁴ Hz. Resulullah bu sözüyle imanı ikrar etmenin Müslüman sayılmak ve Müslüman muamelesi görmek için yeterli olduğunu belirtmektedir.

c. Ehl-i kiblenin tekfiri meselesi

Ehl-i kiblenin tekfir edilemeyeceği, ehl-i sünnetin dikkat çeken prensiplerindedir. "Kâbe'yi kible kabul edenler" anlamına gelen ehl-i kible; teferruatta farklı görüşleri benimsemekle birlikte, İslam'ın temel esaslarını kabul eden ve Kâbe'ye dönerek namaz kılmanın farzıyetine inanan, bu sebeple İslam dairesi içinde yer alan, değişik mezheplere mensup Müslümanları ifade eder. Buna göre ehl-i kible olmak, bir kimseyi Müslüman yapan temel ve ortak değerleri kabul etmek demektir.

Ehl-i kibleyi mümin ve müslim olarak kabul ettiklerini bildiren klasik Sünni çizginin büyük isimlerinden İmam Tahâvî'nin (ö. 933) bu sözünü açıklayan İbn Ebi'l-İz (ö. 1390), ehl-i kible arasında Yahudi ve Hristiyanlardan daha kötü sayılan münafık insanların mevcudiyeti bilinmesine rağmen hükümün böyle

olduğunu, onların tekfir edilemeyeceğini, çünkü onların tıpkı münafıklar gibi görünüşte de olsa Allah ve resulüne imanın icaplarını yerine getirdiklerini belirtir.⁴⁵ Ebu Hanife de “kararı Allah’a bırakma” görüşünü ehl-i kibleye uygulamış, nasıl sahabe arasındaki ihtilaflar için “Allah en iyisini bilir” diyorsa, ehl-i kible için de aynı şeyi söylediğini belirtmiş, yani onları Müslüman kabul ederek nihai hükmü Allah’a havale etmiştir.⁴⁶ Yine ehl-i sünnet mütekellimlerinden el-Îcî (ö. 1355), *el-Mevâkıf* adlı ünlü eserinde Mutezile, Mücessime, Haricilik, Şia gibi gayrisünni mezhepleri tekfir edenlerin delillerini ele almış, bunları tek tek çürüterek onların İslam dâhilinde sayılması gerektiğini söylemiştir. Bu esere şerh yazan el-Cürçânî (ö. 1413) de aynı görüşe kail olmuş, bu mezheplerin küfre nispet edilemeyeceğini açıklamıştır.⁴⁷

Meşhur âlim Aliyyü’l-Kârî’nin (ö. 1605) bu konudaki tavrı enteresan bir örnek teşkil etmektedir. Memleketi olan Herat şehrinde Şii Safevilerin saldırıları sırasında birçok akrabasını kaybeden ve Hicaz’a kaçmak mecburiyet kalan Aliyyü’l-Kârî bu acı tecrübesine rağmen, ehl-i sünnetin bu genel prensibi uyarınca hakkı teslim adına *Şemmü’l-Avâriz fi Zemmi’r-Revâfız* adlı müstakil bir eser kaleme almış, bu eserinde Şia’nın tekfirinin doğru olmadığını delilleriyle ortaya koymuştur. Bazı kimselelerin tekfir ettiği meşhur mutasavvıf Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’yi (ö. 1240) savunan *Risâle fi’r-Red ‘alâ men Kâle bi Tekfiri İbni’l-Arabî’yi* yazan Celâlüddîn ed-Devvânî (ö. 1502) de bu minvalde hareket eden diğer bir âlimimizdir.

Allah, “(Ey iman edenler!) Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam’a) sımsıkı sarılın ve parçalanmayın”⁴⁸ buyurarak Müslümanlara

her alanda birlik ve bütünlük halinde olmalarını emretmiş, ayrılığa düşmeyi yasaklamıştır. Düşünce ve pratikte aralarındaki farklılık ve ihtilaflar, eğer dinin zaruretlerine müteallik değil ise, kendilerine Müslüman ismi veren tüm mezhep ve grupların kardeşlik hukukunu devam ettirmeleri hem İslam'ın bir emridir hem de tüm Müslümanların menfaatine olan bir tutumdur. Söz konusu mezhep ve gruplar arasındaki başta siyasette olmak üzere vuku bulan anlaşmazlık ve mücadeleler ise, karşılıklı tekfirin hiç karıştırılmadığı bir alanda İslam geleneğindeki müzakere, istişare, hakemlik gibi müesseseler devreye sokularak çözülmeye çalışılır. Şiddetli husumet ve savaş durumunda dahi tekfir yöntemine başvurulmaz. Hucurât suresinde görüldüğü üzere Allah, birbirleriyle savaşan Müslüman topluluklardan söz ederken bile onlardan “mümin” ismini kaldırmamıştır.⁴⁹

Sonuç

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat terkindeki “sünnet” sahabenin yaygın din telakkisini, “cemaat” ise çoğunluğun siyasi temayülünü, bu şekilde tesis edilen birliği ve beraberliği ifade etmektedir. Muaviye b. Ebî Süfyan zamanında Hz. Hasan'ın gönüllü olarak hilafet hakkından vazgeçmesi ve böylece iç savaşların sona ermesinin gerçekleştiği yıl, “cemaat yılı” olarak tarih kitaplarına geçmiştir. Cemaat halinin devamı ehl-i sünnetin üzerinde hassasiyetle durduğu bir konudur. Bu nedenle Sünnilerin-seleflerin önemli bölümünü de içine alacak şekilde- ortak kanaati, tekfirciliğin kötü bir bidat olduğu yönünde oluşmuştur.

Buna rağmen, azınlık bile olsalar tekfirci şahıs ve cemaatlerin mevcudiyeti, ümmet için her zamankinden daha fazla problem

teşkil etmektedir. Cehalet, buna eşlik eden taassup, mezhepçilik gayreti, cedelci yaklaşım, öfke, intikam ve husumet psikolojisi, sağduyu yoksunluğu, siyasal fanatizm, çıkar ilişkileri ve menfaat beklentisi, yersiz, münasebetsiz ve gereksiz dinî heyecan, günümüz tekfirciliğinin arkasındaki temel nedenlerdir. Haricilik de aynı sebeplerle maluldü. Marjinal bir cemaat olarak tarihte yerini aldı. Fakat geriye bıraktığı hasar hayli maliyetli oldu.

Günümüzde Müslüman coğrafyanın neredeyse bir ölüm kalem mücadelesi içinde olması, emperyalist işgaller, Filistin ve Kudüs meselemiz, dikta rejimlerinin kurduğu vesayetler gibi birçok sorun, birlik ve beraberliği, dayanışmayı, müzakere ve istişareyi zorunlu kılarken, Müslümanların birbirlerini tekfir etmeleri tüm bu imkânları ortadan kaldıracak, onları kendi içlerinde meşgul edecek, enerji israfına sebep olacak, hatta fitne ateşini daha da parlatıp yeni sorunları doğuracak büyük bir riski taşımaktadır.

Tekfirden insanları sakındırmanın düşman oyununa gelme olduğu, bunun küfür yönetimlerinin istediği bir şey olduğu şeklindeki itiraz tutarsız bir itirazdır. Yine tekfir yapılmaz, saf-lar ayrılmaz, doğru-yanlış ortaya çıkmaz ise devrim ve değişimin gerçekleşmeyeceği tezi batıl bir tezdır. Tam aksine tekfir; saf-ları bölüp parçalayarak, güçleri zayıflatarak, fitneyi azdırarak devrim ve değişime ket vurmaktadır. Bu nedenle tekfircilik İslam düşmanlarının arzu ettiği bir şeydir. Tekfircilerin birbirlerini tekfir etmesi, tekfir yolunun tam bir çıkmaz olduğunu gösteren en bariz örnektir. Öte yandan tekfirci, hedef aldığı kişi ve grupların ahiretteki durumu hakkında sağlam bir

delile dayanmadan kesin bir hükme varmış, onları ebediyen cehennemlik yapmıştır. Bu bir bakıma Allah'ın işine karışmak cüretinde bulunmaktır. Ayrıca tekfirci, tekfir ettiklerini bu dünyada Müslümanlar nezdinde kötü bir duruma sürüklemiş, onların can ve malları üzerindeki şer'i emniyeti ortadan kaldırmıştır. Tüm bunlar, hesabı ağır olacak büyük veballerdir.

Sonnotlar

1. Geniş bilgi için bk. Ahmet Saim Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984, s. 201-241.
2. Hariciler ve özellikleri hakkında bk. Harun Yıldız, *Din Siyaset İdeoloji: Haricilik Düşüncesinin Doğuşu*, Samsun: Sidre Yayınları, 1999; Adnan Demircan, *Haricilik Mezhebinin Doğuşu Bağlamında Din Siyaset İlişkisi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
3. Ezârika hakkında bk. Ebu'l-Hasan el-Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, thk. N. el-Cerrâh, Beyrut, 1427/2006, s. 59-63; Ebu'l-Feth Muhammed eş-Şehristânî, *el-Mîlel ve'n-Nihal*, thk. Emir Ali Mehnâ, Ali Hasan Fâ'ûr, Beyrut, 1419/1998, s. 137-141.
4. Haricilerin günümüzdeki devamı olarak bilinen Umman ve bazı Kuzey Afrika ülkelerindeki İbâzi Müslümanlar, Hariciliğin belirtisi olan aşırılıkları zaman içinde terk ettiklerinden dolayı sağ ve birlik halinde kalmayı başarabildiler. Ezârika grubu, meşru hükümete isyan ve kendileriyle birlikte hareket etmedikleri için İbâziyye'yi "tembelce oturanlar" anlamında ka'ade olarak isimlendirdi ve bu hareketi küfre nispet etti, bk. el-Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 59, 68-70. Ayrıca bk. Ethem R. Fiğlalı, "İbâziyye", *DİA*, c. 19, s. 256-261.
5. Bu konudaki ehl-i hadis görüşlerini bir arada görmek için bk. Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, Ankara: Kitabiyat, 2000, s. 85-96.
6. Konu hakkındaki kaynaklar, istidlal ve değerlendirmeler için bk. Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, s. 148-150; Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, s. 153-160.
7. bk. Takiyyüddin İbn Teymiyye, *Mecmû'ü'l-Fetâvâ*, Riyad, 1416/1995, c. 7, s. 312; İbn Kayyim el-Cevziyye, *ed-Dav'ü'l-Münir 'ale't-Tefsîr*, haz. Ali el-Hamed es-Sâlihî, Beyrut, t.y., c. 2, s. 405.
8. Bu konuda bk. Mehmet Ali Büyükkara, "Günümüzde Selefilik ve İslami Hareketlere Olan Etkisi", (*Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, ed. Ahmet Kavas, İstanbul: Ensar Neşr., 2014) içinde, s. 485-524.
9. Kaynaklar için bk. Tarik K. Firro, "The Political Context of Early Wahhabi Discourse of Takfir", *Middle Eastern Studies*, 49/5 (2013), s. 775.
10. Mekke-i Mükerreme'nin bir küfür beldesi olup olmadığı hakkında Hamed b. Atik'in görüşleri, onun *Sebilü'n-Necât* adlı eserinde yer almaktadır. Türkçe çevirisi için bk. Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 265-269.

11. bk. *Seyyid Kutub, Yoldaki İşaretler*, çev. Salih Uçan, İstanbul: Hicret Yayınları, 1980, s. 99.
12. Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Kur'ânâ Göre Dört Terim*, çev. O. Cilacı, İ. Kaya, İstanbul: Beyan Yayınları, 1987, s. 8-9.
13. Bu eser, *Davetçiyiz, Yargılayıcı Değil: İslam Dünyasında İnanç Sorunları* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İnkılab Yayınları, 2002).
14. Geniş bilgi için hususen bu konuda yazılmış selefi literatüre müracaat edilebilir. Mesela bk. Hamd b. Ali b. Atik, *Velâ*, çev. Harun Ünal, İstanbul: Tevhit Yay., tsz.; Muhammed b. Said el-Kahtâni, *el-Velâ ve'l-Berâ*, çev. Harun Ünal, İstanbul: Yasin Yay., 1991.
15. "Men lem yükeffir el-kâfir ev şekke fi küfrihi fe hüve kâfir".
16. Konu hakkında geniş malumat için bk. Sönmez Kutlu, "Mürchie", *DİA*, c. 32, s. 41-5.
17. İmam-ı Âzam Ebu Hanife de kendi zamanında haksız şekilde kendisine aynı yaftanın yakıştırıldığından şikâyet etmektedir, bk. Ebu Hanife, *Osman el-Bettî'ye Risâle*, [İmam-ı Âzam'ın Beş Eseri, çev. Mustafa Öz, İstanbul, 1992] içinde, s. 68 (Arapça: s. 83).
18. Ebu Dâvud, es-Sünne: 1; et-Tirmizî, el-İmân: 18; İbn Mâce, el-Fiten: 17; ed-Dârimî, es-Siyer: 75. hadisin çeşitli tarikleri ve sıhhati hakkında bk. İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, "ifterakat" maddesi.
19. bk. Muhammed İbn Abdülvehhab, *Keşfü's-Şübühât*, thk. Talat Merzûk, İskenderiye, t.y., s. 51.
20. "Kâfir ve müşrikleri dost edinmek", "tağuta boyun eğmek", "lâ ilâhe illal-lâh'ın gereğini yerine getirmemek", "beşeri kanunları din edinmek" gibi haksız karalama kalıpları sıkça karşımıza çıkmaktadır.
21. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbâni, *Fitnetü't-Tekfir*, (*Fetâvâ's-Şeyh Elbâni ve Mukâranetühâ bi Fetâvâ'l-'Ulemâ*, nşr. Ukkâşe Abdülmennân Tibi, Beyrut, 1415/1994) içinde, s. 238-253.
22. Ebû Muhammed el-Makdisî, *Akidemiz Budur*, Ankara: Beyaz Minare Yay., 2014, s. 48-51.
23. el-Makdisî, *Akidemiz Budur*, s. 44-5.
24. DAEŞ benzeri diğer örnekler için bk. Halil Aydınalp, "Kural Dışı Dini Bir Yönelim Olarak Çağdaş Tekfir İdeolojisini Anlamak", *Marmara Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 46 (2014), s. 19-28.
25. Bu cemaat için bk. Ahmed M. A. Celî, *Çağdaş Haricilik Düşüncesi: Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği*, çev. A. Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.

26. Ebu Katâde el-Filistîni ismiyle maruf bu şahıs, kendilerine cihadi adı veren çağdaş selefi grupların müracaat kaynaklarından birisidir.
27. Tevbe, 9/123.
28. el-Makdisî, *Akidemiz Budur*, s. 55.
29. bk. Ahmet Saim Kılavuz, “Elfâz-ı Küfür”, *DİA*, c. 11, s. 26-7.
30. Kaynaklar için bk. Aqil Şirinov, “İslam Mazhabları Tarixinde Takfir”, *Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Macmuası*, 11 (Nisan 2009), s. 175-6.
31. Hucurât, 49/10.
32. el- Buhârî, el-Edeb: 73; Müslim, el-İmân: 111.
33. Müslim, el-İmân: 158.
34. bk. Nisâ, 4/142.
35. el-Buhârî, el-Meğâzî: 46.
36. Alâüddîn Ebûbekir el-Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertibi’ş-Şerâi’*, Beyrut, 1982, c. 1, s. 312; *İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Beyrut, 1966, c. 5, s. 290.
37. Kaynaklar için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Tekfir”, *DİA*, c. 40, s. 352.
38. Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, s. 187-8.
39. Bakara, 2/191.
40. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, s. 189-191.
41. Bu konu ve tekfirin manileri hakkında malumat için bk. Ahmet Alabalık, “et-Tekfir: Davâbituh, Mevâni’uh, Levâzimuh fi Dav’i’l-Kur’âni’l-Kerim”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2011-2012), s. 192-7.
42. Yavuz, “Tekfir”, s. 352.
43. Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *el-İktisâd fi’l-İ’tikâd*, thk. İnsâf Ramazan, Beyrut, 1423/2003, s. 176-7.
44. Müslim, el-İmân: 8.
45. Sadruddin Ali İbn Ebi’l-’İz el-Hanefî, *Şerhu’t-Tahâviyye fi’l-’Akideti’s-Selefiyye*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Riyad, 1418, s. 296-7.
46. Ebû Hanife, *Osman el-Bettî’ye Risâle*, s. 68 (Arapça: s. 84).
47. Seyyid Şerif Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkif: Mevâkif Şerhi*, çev. Ömer Türker, İstanbul: Kırk Gece Yayınları, 2015, c. 3, s. 649-665.
48. Âl-i İmrân, 3/103.
49. bk. Hucurât, 49/9.